

предмет повеље

ТРИ ПЕСНИКА ИЗ „ЛИАНОЗОВСКЕ” ГРУПЕ

Никола Вујчић

БЕЛА КОШУЉА КОЈУ ПОВРЕМЕНО ОБЛАЧИМ

Крајем педесетих година прошлог века око сликара и песника Јевгенија Кропивницког (1893–1979) и његовог (зета) ученика, сликара Оскара Рабина, формира се узак круг естетички блиских песника и сликара који су добили назив „лианозовци” (по подмосковској станици и насељу Лианозово, где је живео Рабин, састављеном углавном од барака). Отуда се ова група песника често назива и „барачни” песници, а Лианозово је, пак, добило име по руском нафтном краљу Степану Лианозову, који је у том крају имао дачу. Али, назив „лианозовска група” не потиче од самих песника који су се састајали код Кропивницког, нити од књижевних теоретичара и историчара, већ од функционера КГБ-а. Наиме, Јевгенија Кропивницког су 1963. године искључили из Удружења ликовних уметника због „формализма” и припадања „организацији лианозовска група”. Сам Кропивницки у службеној изјави, негирајући постојање било какве групе, написао је: „Лианозовска група састоји се од моје жене Оли, моје кћерке Вали, мога сина Лава, унуке Кате, унука Саше и мога зета Оскара Рабина.” У суштини, тако је и било. Дружења која су се углавном недељом одвијала у стану Кропивницког, имала су превасходно за циљ стварање новог погледа на књижевност и сликарство, али без икаквих наметања постика или затварања у манифесте. Кроз ту „лианозовску књижевно-уметничку школу” за чије именовање је, као што се види, за-

служнији свемоћни КГБ него сами учесници, „прошла” су значајна имена руске поезије, а међу њима и Хенрих Сабгир, Јан Сатуновски и Всеволод Њекрасов.

Поезија коју су они писали била је у потпуној супротности са владајућом књижевном поетиком и идеологијом. Она је у себи баштини-ла највреднија достигнућа руске авангардне поезије 20-их година, али и наслеђе Хлебњикова, Мајаковског, акмеиста, уз наглашени критички однос према стварности која их је желела унифицирати и готово људски понизити. За њихове текстове сви совјетски листови и часописи били су недоступни, њихове песме нису могле проћи цензуру, увек су били под присмотром, гурнути на књижевну и егзистенцијалну маргину. Али, времена су се променила и данас ови песници представљају ону модерност у руској поезији која има многобројне наследнике и која је у корелацији са савременим токовима европског песништва.

ЈАН САТУНОВСКИ (23. I 1913, Дњепропетровск – 12. VIII 1982, Москва), почео је да пише у двадесет и петој години али је прве песме објавио у самиздату тек 1977. године, а у званичним публикацијама објављује од 1989. године. Овај инжењер хемије за живота није објавио ни једну књигу песама (осим неколико сликовница за децу). Тек после смрти изашло му је неколико књига песама. Писао је углавном на цедуљицама и обавезно их је нумерисао и датирао. Написао их је тачно 1009. Његов песнички опус је заправо нека врста дневника („стихови су мој живот, зато их све датирам”) и лирског монолога који плени једноставношћу. Волео је мале песничке форме и једноставан, колоквијални језик. Можда најтачнију али и најсликовитију реченицу о Сатуновском изрекао је Геннадј Ајги – „љути као паприка, његови стихови су реплике”.

ВСЕВОЛОД ЊЕКРАСОВ (1934, Москва) прве песме објавио је у првом броју самиздатског часописа *Синџаксис* (1959) због чега је био хапшен и извођен пред суд. Овај беспрекорни минималиста (њего и Сатуновскога критика назива „руским јапанцима”) такође није имао пуно прилика да објављује. Часописи и издавачи отворили су му врата тек крајем 80-их. Објавио је књиге песама *Стихови из новина* (1989), *Обавештење* (1991) и *Пакеј* (1996). И Њекрасовљева поетика ослања се на разговорну фразу и реплику, али он се и игра са речима истражујући синтаксичке везе и звук. Језик његове песме је редукован, често до једне (кључне) речи и њеног значењског (и звучног) понављања.

Уводећи у песму језик совјетске пропаганде, фразе и лексичка понављања и игре са графичким изгледом песме, што га приближава и визуелној поезији, Њекрасов је створио аутентичан поетски опус који у савременој руској поезији врши велик утицај.

ХЕНРИХ ВЕНИАМИНОВИЧ САБГИР (20. XI 1928, Бијск – 7. X 1999, Москва), песник, прозни писац, сценариста цртаних филмова, дечји песник, преводилац, један од најзначајних песника руског књижевног „подземља”.

То би било сажето представљање овог песника, али како готово сви руски песници имају „занимљиве” биографије, Сабгирова заслужује посебну пажњу. Јер само у руској књижевности живот и литература су се преплитали на начине који су често били на граници фантастике. Свака врста слободе освајала се тешко. Али се на крају, исплатило. Некад аутори са друштвене маргине, из самиздатских шапирографисаних свески, данас су признати као водећи руски песници који су упросечену, општу слику руске поезије препуне патетичности, испразности и естрадности добро продрмали. И баш ту је велика улога Хенриха Сабгира, сина обућара из Бијска (Алтајска област) који се са родитељима, убрзо по рођењу, сели у Москву. Ратне године проводи у Москви и већ 1944. године ученик је књижевне радионице песника и сликара Јевгенија Кропивницког при једном од московских домова пионира.

Дакле, са те маргине, књижевне и животне, деловало се кроз многобројна самиздатска издања – шапирографисане текстове углавном укоричене у свеске, али и „од уста до уста” – песме су се училе напамет и тако се преносиле кроз све слојеве друштва. Тако је и Сабгир, уз сопствена самиздатска издања, шездесетих година почео да објављује у руским емигрантским часописима успут пишући дечју поезију како би осигурао егзистенцију. У периоду од 1960. до 1984. године објавио је око четрдесет књига за децу и мноштво сценарија за цртане филмове од којих су неки и данас врло популарни. У самиздатским и емигрантским издањима објављено му је више књига и Сабгир је постао познатији и значајнији у свету него у својој домовини. Преводили су га на многе стране језике, нашао се и у антологијским изборима, па тако и у одличној *Антилозији руске поезије – XVII – XX век* Александра Петрова (Београд, 1977). Тек после перестројке, 1989. године угледни часопис *Нови мир* објавио је циклус његових песама, а потом и други. А затим следи низ књига које су Сабгира сврстале у сам врх руске поезије.

Најзначајније Сабгирове књиге су: *Сонети на кошуљама* (1976, доживела је више издања), *Зиг* (1989, прва књига званично штампана у домовини је заправо брошура од 32 стране, али „набијена” песмама), *Московски митови* (1989), *Пушкинови конципти* (1992), *Крај и почетак* (1993), *Избор* (1993), *Смејачи* (1995), *Принцеза и људојед* (1996), *Летјећи и уснули* (1997), *Сабрана дела* у четири тома, од којих је за живота аутора изашао први том (1999), *Летто с анђелима* (2000, избор са предговором Виктора Кривуљина), *Незавршени сонети* (2000). Био је

члан Савеза писаца СССР-а (1991), Руског ПЕН-центра (1991), али и члан Добровољног удружења за очување вилиних коњица и Антидифамацијске лиге (лига против ширења гласина).

Сабгир не само да је иза себе оставио велик опус који тек треба да се из самиздатских свезака, часописа и бројних рукописа премести у књиге, већ је, можда, још значајнија његова опчињеност експериментисањем у песничким формама и поступцима. Ти његови песнички експерименти, поигравање са језиком и формом, те вечито тражење што ефектнијег начина исказивања, оставили су значајан траг у руској поезији и уметности. Најрадикалније и најжешће се супротставио учмалом стању у уметности својим *Сонетима на кошуљама*. Учествујући на изложби достигнућа народне привреде СССР-а, коју су 1975. године у павиљону „Пчеларство” организовали сликари-нонконформисти, он је заиста био запажен. Узео је две беле кошуље, на леђима црвеним фломастером исписао сонете „Тело” и „Дух” и окачио их на зидове павиљона. Осим тога, на кухињској дасци за сецкање исписао је љубавне стихове и у даску забио нож. Трећа кошуља, са сонетом „Душа”, била је изложена у стану. Али његови „експонати” нису се дуго задржали у павиљону „Пчеларство”, управа је затражила да се уклоне јер њихов текст није прошао цензуру. Сабгир је сматрао да се песме могу писати по одећи, лаворима, коритима, чаршавима, коферицама и другим стварима. Такве песме називао је „стваризмима”. Писао је и „изостихове” (изо – предметак у сложеницама са значењем: исти, једнак, сличан), који су заправо комбинације слика и речи, нека врста ребуса, тачније – визуалних песама, у којима његово, на први поглед, готово дечје сагледавање стварности прераста у гротескну егзистенцијалну стрепњу. Сабгира овде представљамо са песмама из циклуса „Елегије” (писане од 1967. до 1970. године), које на најбољи начин показују језичку раскош и сложеност песничких поступака овог песника.

И, на крају, ову белешку морам помало лично интонирати.

Познавао сам Сабгира, били смо у преписци, преводио сам га спорадично, могло би се рећи – било је то пријатељство на „растојању” (како то воли да каже други велики руски песник Генадиј Ајги). Први пут сам га срео почетком јуна 1987. године у Москви, у његовом стану (Новослободскаја 57/65, квартира 39 А), састајалишту песника и сликара, препуном књига и слика. Ту сам једне ноћи, до цика зоре, уз незаборавне разговоре, уз одлично црно грузијско вино, прелиставао прва издања Хлебњикова, Мајаковског, Манделштама, Ахматове... и самиздатска издања песника који су припадали тзв. „подземној књижевности”. Тад ми је поклатио неколико свески песама (заправо то су била његова самиздатска издања), „изостихове” (две песме) и, на крају, са зида своје собе скинуо је кошуљу са сонетом „Душа” што је био поклон посебне врсте. Годину дана касније (Сабгир је два пута гостовао у Бе-

ограду као учесник Октобарских сусрета писаца, 1988. и 1990. године) узвратио сам му гостопримство. На зидовима мог подстанарског собичка висили су његови „изостихови” и, наравно, кошуља са сонетом „Душа”. Али, нажалост, после неколико година, што од дима, што од прашине, слова „Душе” су бледела, а онда, у једном покушају прања кошуље и потпуно ишчезла. Остала ми је само бела Сабгирова кошуља коју сам, уз сећање на песника и његов сонет, повремено облачио.